

TÜRKÇE VE BULGARCADA ZAMAN/GÖRÜNÜŞ*

Serkan CÖMERTEL**

ÖZ: Zaman, tüm değişimlerin içinden geçtiği süreçtir. Bu süreç sınırlandırılabilir. Bulgarcada, şimdiki zaman merkezinde iki temel zamana (geçmiş/gelecek) dayalı toplam dokuz zaman mevcuttur. Görünüş kategorisi hem geçmiş zamanda hem de geniş zamanın oluşumunda kullanılır. Türkçede ise zaman ekleri fiile eklenerek dört zamanı biçimlendirmektedir. Bulgarcada zaman tek bir noktadan işlemektedir. Bu nokta şimdiki zamandır. Fiil çekime uğramadan, zaman olarak biçimlenmeden bile şimdiki zamanda birinci teklik şahsa göredir. Her bir fiilin biçim ve anlamı görünüş özelliğine paraleldir. Fiilin görünüşü de şimdiki zamanda bellidir. Şimdiki zamanda, fiil görünüşe sahip olmasına rağmen, Bulgarcada zaman ve görünüş arasındaki bağ sıkı sıkıya değildir. Çünkü genellikle, Bulgarcadaki fiiller ister *bitmemiş* (imperfective/несвършен вид) görünüşte, ister *bitmiş* (perfective/свършен вид) görünüşte olsun, tüm zamanlarda çekime uğrayabilmektedir. Türkçede ise fiillerin *mastar* (infinitive) hâli mevcut olduğundan başlangıçta herhangi bir zamanla bağlantı yoktur. Çalışmamızın amacı, zaman ve görünüş açısından Türkçe ve Bulgarca'yı karşılaştırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe ve Bulgarcada zamanlar, bitmemiş ve bitmiş görünüş, zamanın sınıflandırılması

TENSE/ASPECT IN TURKISH AND BULGARIAN

ABSTRACT: The tense is the process which the verb is processed. This process is limited. In Bulgarian there are nine tenses in total which are centered in the present continuous tense based upon two basic tenses (past/future). The aspect category is used both in the past and the present tenses formation. In Turkish tense suffixes are added to the verb and shape four tenses. Tense runs from a single point in Bulgarian. This point is present continuous tense. Even without conjugation and tense, verb is first person singular in the present continuous tense. Form and meaning of each verb has parallel aspect feature. The aspect of the verb is specific. Although in the present continuous tense, the verb has an aspect, the bond between tense and aspect in Bulgarian is not tight. Because, the verbs in Bulgarian can have conjugation in all tenses even if they are *imperfective* (несвършен вид) or *perfective* (свършен вид) aspect. In Turkish as the verbs

* Bu çalışma, 1 Kasım 2018 tarihinde Kırklareli Üniversitesi ve Şumnu Episkop Konstantin Preslavski Üniversitesi tarafından düzenlenen "Türkoloji Çalışmalarında Yeni Yaklaşımlar Çalıştayı"nda sunulmuş olup, sonradan makaleleştirilmiştir.

** Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü, Mütercim Tercümanlık Bulgarca Ana Bilim Dalı, serkancomertel@trakya.edu.tr.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0854-2109>

Geliş Tarihi (Received): 08.04.2019

Kabul Tarihi (Accepted): 07.05.2019

have infinitive forms, they do not have any connection with any tense at the beginning. The purpose of our work is to compare Turkish and Bulgarian in terms of time and aspect.

Keywords: Tenses in Turkish and Bulgarian, imperfective and perfective aspect, classification of tenses

Giriş

Zaman iki kavramla karşımıza çıkar: Gerçek zaman (time) ve fiil zamanı (tense). Gerçek zamanın başlangıcı ve sonu belli değildir, sınırlarını çizmek imkânsızdır.¹ Fiil zamanı ise, gerçek zamanın bölümlere ayrılmış, sınırları çizilmiş dil bilgisi kategorisidir.² Kısaca, gerçek zaman olmadan fiil zamanı olmaz. Fiil zamanı, gerçek zamanda var olan şimdi (içinde bulunulan an), geçmiş (başlangıç/şimdi öncesi) ve gelecek (şimdi sonrası/onsuz) kavramları üzerine kuruludur. Varlığın değişimini ortaya koyan eylem, zamana ve kişiye bağlıdır.³ Değişim, zaman dilimi sınırlarında, hareketle gerçekleşir. Zamana göre ters işleyen hareket, fiil zamanına sürekli bağlı değildir. Örneğin; ‘бяг’ sözcüğü ‘качма, качи, кошма’ anlamlarını taşımaktadır, hareketi tanımlar, durum ya da konum değişir; buna rağmen, kişi ile bağlantılı olmadığından ve hareketin gerçekleşmesinde ifade edilen bir zaman da belirtilmediğinden fiil değil, eril bir isimdir; fiil niteliği kazanması için ‘бягам’ olmalıdır.⁴

Konumuz gereği, fiil zamanı açısından Türkçe ve Bulgarca’yı incelediğimizde elbette ki, farklılıklar mevcuttur. Şimdi, basit bir cümle kurduğumuzu varsayalım. İki dildeki cümleleri sözdizimi (sentaks) açısından değerlendirdiğimizde; cümleyi Türkçe kurduğumuzda fiil sonda yer alacakken, aynı cümleyi Bulgarca kurduğumuzda fiil öznenin sonra ya da cümle başında yer alacaktır. Fiil morfolojisi açısından iki dili değerlendirdiğimizde; Bulgarcada fiiller başlangıçta, şimdiki zamanda (сегашно време) birinci teklik şahsa (аз/бен) göredir. Bu noktadan hareketle çekime uğrarlar. Çekim, üç kategoride gerçekleşmektedir. Birinci çekim (първо спрежение/е), ikinci çekim (второ спрежение/и) ve üçüncü çekim (трето спрежение/-а/-я-). Bulgarcada fiiller çekime dayalı kimliklerini şimdiki zamanda kazanırlar.⁵ Bulgarcadaki çekim sistemine başka bir açıdan yaklaşalım. Bulgarcada fiilin son sesleri -ая, -ва, -да, -ера, -ея, -жа, -за, -ия, -ка, -ма, -на, -ра, -са, -та, -уя, -ча, -ша, -юя, -яя ile biten fiiller birinci çekimle (-е-); ünsüz sonrası gelen -я ünlüsü veya -оя, -жа, -ча, -ша ile biten

¹ Ahmet Benzer, *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*, Kabalı Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 9.

² A. Benzer, *a.g.e.*, s. 10.

³ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, Tek Ağaç Eylül Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 317.

⁴ Petır Paşov, *Bulgarska Gramatika*, İzdatelska Kışta Hermes, Plovdiv, 1999, s. 120.

⁵ Serkan Cömertel, “Bulgarcada Fiillerin İkinci Derece Bitmemiş Görünüş Kazanması”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, Temmuz 2016, s. 147.

fiiller ikinci çekimle (-и-); -ам, -ям, -вам, -стивувам, -увам ile biten fiiller üçüncü çekimle (-а-/-я-) çekimlenmektedir.⁶ Bulgarca fiillerin çekim öncesinde şimdiki zamanda birinci teklik şahsa göre olması ve bu zamanda çekim kategorisini elde etmesinin nedeni fiilin *mastar* (infinitive) hâlinin mevcut olmamasından kaynaklanmaktadır. Türkçede ise *-mak / -mek* eklerini alarak fiil isimleştikten, fiillerin *mastar* (infinitive) hâli mevcuttur. Ayrım bu kadarla sınırlı da değildir. Çünkü, Bulgarca her bir fiilin görünüşü vardır. Fiilin görünüşü, daha başlangıçta birinci teklik şahsa göre şimdiki zamanda olan fiilde bellidir. Bulgarca fiilin görünüşü, çift türetimine bağlı olarak dinamiktir (Bitmemiş → Bitmiş → Bitmemiş (ikinci derece)). Bulgarca fiilin görünüşü çeşitli varyantlarda karşımıza çıkmaktadır. Standart olarak, Bulgarca fiillerin çiftleri vardır ve bu çiftler *bitmemiş* (imperfective / несвършен вид) ya da *bitmiş* (perfective / свършен вид) görünüştedir. Örneğin; казвам (bitmemiş / нсв.) – кажа (bitmiş / св.) ‘söylemek, demek’. Fakat, her fiil çifte sahip değildir. Çifti olmayan fiil *bitmemiş* ya da *bitmiş* görünüşte olabilir. Örneğin; говоря ‘konuşmak, demek, söylemek’ bitmemiş görünüştedir ve çifti yoktur ya da река ‘demek, söylemek’ bitmiş görünüştedir ve çifti yoktur. Fiilin *bitmemiş* ve *bitmiş* görünüşüne yönelik varyantlar daha da çeşitlendirilebilir. İki dildeki (Türkçe / Bulgarca) fiilin taşıdığı özellikler şöyle açıklanabilir:

Örneğin; пиша ‘yazmak’ fiili bitmemiş görünüşte, birinci çekimdedir. Fiil çifti türetilebilir. İkinci derece bitmemiş görünüş kazanabilir. Fiilin biçim ve anlam açısından ayrımı mevcuttur. Aslında, fiil birinci teklik şahsa göre şimdiki zamanda olduğundan ‘yazıyorum/yazarım’ anlamlarına gelmektedir. Türkçe açısından baktığımızda, *yazmak* fiilinin gövdesi ‘yaz’dır; -mak ekiyle birlikte fiil isim gibi kullanılmıştır. Herhangi bir şahısla ya da zamanla bağlantılı değildir (çekimsizdir). Kökteki fiilin aksiyonu sınırsız olduğundan bitmemiş görünüştedir.

Bulgarca fiilin *mastar* (infinitive) hâlinin mevcut olmaması, görünüş özelliğini kazanma ve çekimin tasnifi bu dilde şimdiki zamanı merkeze alır ve diğer zamanlarda olduğu kadar, fiilin diğer biçimlenmelerinde de (sıfat-fiil, zarf-fiil, isim-fiil ve edilgen çatı gibi) şimdiki zamanı etkin kılar. Bulgarca fiilin zamanı aslında üç temel zaman üzerine kuruludur. Şimdiki zaman (сегашно време), geçmiş zaman (минало време) ve gelecek zaman (будеще време). Diğer zamanlar geçmiş ve gelecek zamanın alt zamanlarını oluştururlar. Bulgarca dokuz zaman vardır: Şimdiki zaman (сегашно

⁶ Serkan Cömertel, “Bulgarca Zaman Sistemi ve Merkezdeki Şimdiki Zaman”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 13, Ocak 2017, s. 145a.

време), bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време), bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време), belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време), geçmişte önceki zaman/öğrenilen geçmiş zaman hikâyesi (минало предварително време), gelecek zaman (бъдеще време), gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време), geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото), geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото).

Banguoğlu'nun çalışmasında, Türkçedeki ana zamanlar geçmiş (bil-di), şimdiki zaman (bil-iyor) ve gelecek (bil-ecek) olarak tanımlanır; dolaylı geçmiş (bil-miş) ve geniş zaman (bil-ir) da yan zamanlar olarak tanımlanır.⁷ Dolaylı geçmiş, geçmişteki eylemi vasıtalı olarak anlatmada kullanılır; geniş zaman ise şimdiki zamanla bağlantılı olup, tüm zamanları kapsar.⁸ Bulgarcada da geniş zaman şimdiki zamanla verilmektedir. Aşağıdaki örnek cümleleri inceleyelim:

Örn: (1) Поръчах си необходимите ми книги.

Vana gerekli kitapları sipariş ettim (bitmiş geçmiş zaman / минало свършено време).

(2) Ще си поръчам необходимите ми книги.

Vana gerekli kitapları sipariş edeceğim (gelecek zaman / бъдеще време).

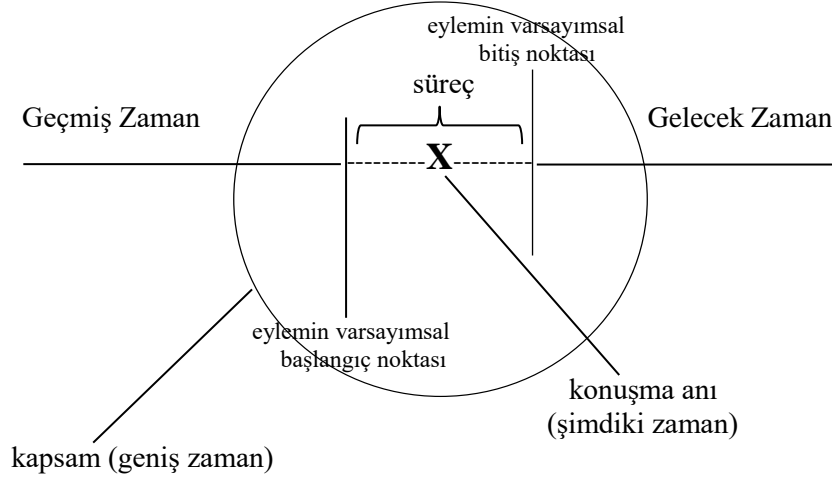
(3) Поръчвам си необходимите ми книги.

Vana gerekli kitapları sipariş ediyorum (şimdiki zaman / сегашно време).

Yukarıdaki örnekleri incelediğimizde, birinci cümlede fiil bitmiş görünüştendir (поръчам) ve eylem geçmişte bir kez olup bitmiştir. İkinci cümlede de fiil bitmiş görünüştendir ve eylem gelecekte bir kez olup bitecektir, kesinlik taşımaktadır. Üçüncü cümlede ise, fiil bitmemiş görünüştendir ve eylem şimdi gerçekleşmesinin yanında, sürdüğü/tekrarlandığı anlamını da vermektedir. Şimdiki zamanda gerçekleşen eylem aslında geçmişte bir noktada başlar. İçinde bulunulan anda ifade edilir ya da şahit olunur, konuşma anından sonra da aslında eylem devam eder. Üçüncü cümlede de *sipariş etme* gerçekleşiyor, birinci teklik şahıs bu eylemi konuşmada belirtiyor ve sonrasında varsayımsal bir noktada eylem bitmiş olacaktır. Şimdiki zamanda eylemin süreci ve bunun sonucunda kapsamı bu zamanı geniş zamana yaklaştırmaktadır.

⁷ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2015, s. 442.

⁸ T. Banguoğlu, *a.g.e.*, s. 442.

Şekil 1: Şimdiki zamanda süreç ve kapsam

Çalışmamızda, birinci bölümde Türkçe ve Bulgarca açısından zamanlar konusu, ikinci bölümde ise iki dil açısından görünüş konusu incelenecektir.

1. Türkçe ve Bulgarcada Zamanlar

L. Andreyçin basit ya da birleşik kronolojik ilişkiyle zamanları mutlak (абсолютно) ve bağıntılı (относителни) olarak ayırmaktadır.⁹ Şimdiki zaman (пише 'yazıyor'), bitmiş geçmiş zaman (писа 'yazdı') ve gelecek zaman (ще пише 'yazacak') mutlak zamanlardır.¹⁰ Geriye kalan altı zaman sonuca odaklanmaktadır, kendinden önceki zamanla yakın ilişkiyi belirtmektedir.¹¹

Stoyan Stoyanov da üç temel zaman ve zamanların çift yönü (mutlak ve bağıntılı); bunların dışında, kategorik olarak belirsiz geçmiş zamanın (писал е 'yazmıştır') basit bir yönlendirme ile zamanlara bağlandığını¹² ileri

⁹ Todor Boyaciev, İvan Kutsarov, Yordan Pençev, *Sivremenен Bulgarski Ezik*, İzdatelska Kışta Petır Beron, Sofya, 1999, s. 382.

¹⁰ T. Boyaciev vd., *a.g.e.*, s. 382.

¹¹ T. Boyaciev vd., *a.g.e.*, s. 382.

¹² Bu ilişki şöyle açıklanabilir: Писал е 'yazmıştır' fiili belirsiz geçmiş zamandadır (минало неопределено време). Şimdiki zaman yardımcı fiili ile oluşmuştur (е). Asıl fiil (писал) aynı kaldığında, geçmiş zaman yardımcı fiilini kullanırsak, geçmişte önceki zamanı / öğrenilen geçmiş zaman hikâyesini (минало предварително време) elde ederiz: Беше /бе/ писал 'yazmıştı'. Her iki zamanın oluşumu da bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiiline bağlıdır (минало свършено деятелно причастие). Viçimlenmeyi daha da geri sarabiliriz. Söz konusu sıfat-fiilinin oluşumu, öncesinde bitmiş geçmiş zamana (минало свършено време)

sürmüştür.¹³ 1965 yılında *Petir Paşov*'un ilk olarak, faaliyetleri sonuçlu, sonuca bağlanan ya da sonuçsuz, sonucu olmayan olarak sınırlandırması, iki zıtlığı ortaya çıkarmıştır; sonuçsallık (результативност) ya da sonuçsallık dışı (нерезультативност).¹⁴ *G. Gercikov* (1973) Bulgarcadaki dokuz zamansal sisteme ilişkin ayrıntılı tabloyu hazırlamıştır. Sonuçsallık (результативност) ve sonuçsallık dışı (нерезультативност) karşıtlığını kabul etmesinin yanı sıra, konuşma anına ya da geçmişe yönlendirilen zamanların karşıtlığını ortaya koyan bağıntılık (относительност) ya da bağıntılık dışı (неотносительност) zıtlığını biçimlendirmiştir.¹⁵ Aşağıda *G. Gercikov*'da takdim edilen üç karşıtlık tablolaştırılmıştır.

Tablo 1: *G. Gercikov*'a göre zamanlardaki üç karşıtlık¹⁶

1. Sonuçsallık (результативност)	писАЛ е - пише (yazmıştır - yazıyor) belirsiz geçmiş zaman şimdiki zaman		1. Sonuçsallık dışı (нерезультативност)
	беше писАЛ (yazmıştı) geçmişte önceki zaman/öğrenilen geçmiş zaman hikâyesi	пишеше (yazıyordu, yazdı) bitmemiş geçmiş zaman	
	ще е писАЛ (yazmış olacak) gelecekte önceki zaman	ще пише (yazacak) gelecek zaman	
	щеше да е писАЛ (yazmış olacaktı) geçmişte önceki gelecek zaman	щеше да пише (yazacaktı) geçmişte gelecek zaman	
	0	писа (yazdı) bitmiş geçmiş zaman	

dayanmaktadır (писал-писах). Bitmiş geçmiş zamanın öncesi de bizi merkezdeki şimdiki zamana (сегашно време) ulaştıracaktır (писах-пиша). Bulgarcada belirsiz geçmiş zamanın biçim ve anlam oluşturma açısından bağlı olduğu zamanlar bu kadarla da sınırlı değildir. Ще е писал 'yazmış olacak' gelecekte önceki zamandır (бъдеще предварително време). Bu zamanın oluşumu, öncesinde gelecek zamana (бъдеще време) yakındır (ще пиша). Gelecek zaman takısını kaldırarak, bir adım daha geri gidersek, yeniden merkezdeki şimdiki zamana ulaşırız. Bir diğer zaman da, geçmişte önceki gelecek zamandır (бъдеще предварително време в миналото). Щеше да е писал 'yazmış olacaktı'. Geçmişte önceki gelecek zaman, gelecekte önceki zamanla bağlantı kurar ve her iki zaman da belirsiz geçmiş zamana bağlıdır. Konu hakkında ayrıca bkz. Serkan Cömertel, *Bulgarca Fiillerin Çekim Sistemi*, Ceren Yayıncılık, Edirne, 2018, s. 478-480 (EK-3 ve EK-4).

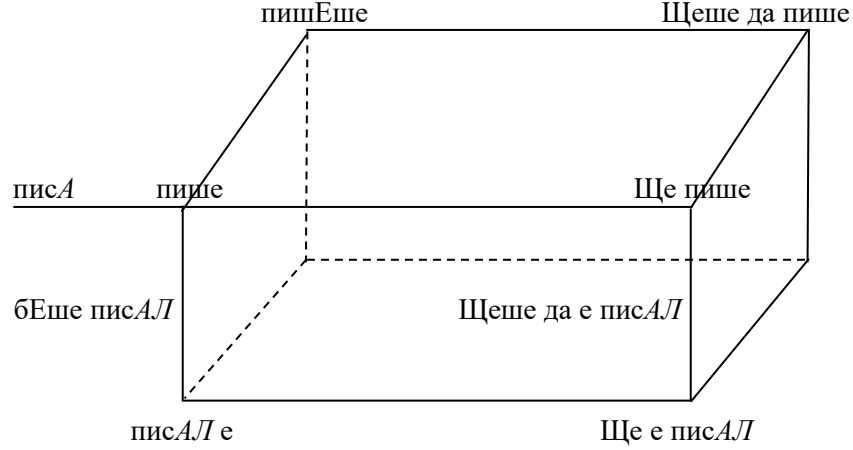
¹³ T. Voyaciev vd., *a.g.e.*, s. 383.

¹⁴ T. Voyaciev vd., *a.g.e.*, s. 382.

¹⁵ T. Voyaciev vd., *a.g.e.*, s. 382.

¹⁶ T. Voyaciev vd., *a.g.e.*, s. 384.

2. Вайрлнлкл (отностелност)	пнше - пнше (<i>yazıyordu, yazardı - yazıyor</i>) bitmemiş geçmiş zaman şimdiki zaman		2. Вайрлнлкл днгл (неотностелност)	
	бе пнал (<i>yazmıştı</i>) geçmişte önceki zaman / öğrenilen geçmiş zaman hikâyesi			пнал е (<i>yazmıştır</i>) belirsiz geçmiş zaman
	ше да пнше (<i>yazacaktı</i>) geçmişte gelecek zaman			ше пнше (<i>yazacak</i>) gelecek zaman
	ше да е пнал (<i>yazmış olacaktı</i>) geçmişte önceki gelecek zaman			ше е пнал (<i>yazmış olacak</i>) gelecekte önceki zaman
	0			пна (<i>yazdı</i>) bitmiş geçmiş zaman
3. Farklı Zamanlılık (разновременност)			3. Eş Zamanlılık (senkroni) (неразновременност) (едновременност)	
Önce (предходност)	Sonra (следходност)	пнше (<i>yazıyor</i>) şimdiki zaman		
пна (<i>yazdı</i>) bitmiş geçmiş zaman	ше пнше (<i>yazacak</i>) gelecek zaman	пнше (<i>yazıyordu, yazardı</i>) bitmemiş geçmiş zaman		
	ше да пнше (<i>yazacaktı</i>) geçmişte gelecek zaman	пнал е (<i>yazmıştır</i>) belirsiz geçmiş zaman		
	ше е пнал (<i>yazmış olacak</i>) gelecekte önceki zaman	бе пнал (<i>yazmıştı</i>) geçmişte önceki zaman / öğrenilen geçmiş zaman hikâyesi		
	ше да е пнал (<i>yazmış olacaktı</i>) geçmişte önceki gelecek zaman			

Şekil 2: G. Gercikov'un modeli (1973)¹⁷

Yukarıdaki Şekil 2'yi şöyle yorumlayabiliriz: Paralel çizginin solunda eylem bitmiş geçmiş zaman biçimindedir, eylem bir kez olup bitmiştir, güncel olmayan morfem (-A) ile yapılır; paralel çizginin sağında eylem kesinlik taşımakla birlikte, gelecek zaman biçimindedir, Щ- morfemi taşır; sol duvardaki eylemler eş zamanlılık (senkroni) gösterir; paralel çizginin alt duvarındaki eylemler sonuçsallık göstermektedir, buradaki fiiller güncel geçmiş zaman morfemini taşımaktadır (-AL); son olarak üst duvardaki eylemler sonuçsallık dışıdır, güncel bir geçmiş zaman morfemine sahip değildirler.¹⁸

Mariya Paşova da çalışmasında zamanları iki gruba ayırmıştır:¹⁹

1- Aktif Fiil Zamanları (действащите глаголни времена): Şimdiki zaman, bitmiş geçmiş zaman, bitmemiş geçmiş zaman, gelecek zaman, geçmişte gelecek zaman.

2- Sonuç Bildiren Fiil Zamanları (результативните глаголни времена): Belirsiz geçmiş zaman, geçmişte önceki zaman, gelecekte önceki zaman, geçmişte önceki gelecek zaman.

Aşağıdaki örnek cümleleri inceleyelim.

Örn: (4) Вчера, не отидох на училище.²⁰

¹⁷ T. Boyaciev vd., *a.g.e.*, s. 384.

¹⁸ T. Boyaciev vd., *a.g.e.*, s. 384.

¹⁹ Mariya Paşova, *Gramatika na Svrremenniya Bulgarski Ezik*, İzdatelstvo İztok-Zapad, Sofya, 2014, s. 71.

Dün, okula gitmedim (bitmiş geçmiş zaman / минало свършено време).

Geçmişte bir noktada eylem bir kez gerçekleşmiş ve bitmiştir. Konuşma anında geçmişe yönelik olan eylem belirtildiğinden farklı zamanlar söz konusudur (konuşma anı-şimdi ve eylem-geçmişte). Geçmişte gerçekleşen ve gerçekleştiği noktada biten eylemin kendisi ya da sonuçları başka bir ana yönlendirilemez (bitmiş geçmiş zaman başka bir zamanla bağıntı kurmaz, kendisi ile bağıntı kurulur). Şöyle, bir örnek verelim:

Örn: (5) Представлението беше започнало.

Piyes başlamıştı (geçmişte önceki zaman / минало предварително време).

Yukarıdaki örnek cümlede uzak geçmişte bir noktada eylem gerçekleşmiş; fakat eylemin sonucu bu nokta üzerinde kalmayarak konuşma anına kadar gelmiştir. Şimdi, bu cümleyi devam ettirecek olursak;

Örn: (6) Представлението беше започнало, когато влязохме в залата.²¹

Salona girdiğimizde, piyes başlamıştı (bitmiş geçmiş zaman / geçmişte önceki zaman).

Yukarıdaki örnek cümlede *başlamıştı* geçmişteki uzak noktaya gönderme yapmakta ve kendinden sonra gerçekleşen diğer eyleme (girdiğimizde) yönlendirilmiştir. *Girme* eylemi *başlama* eylemine göre gelecekte gerçekleşmiştir. Her iki eylem de konuşma anı (şimdi) öncesindedir. Örnekte görüldüğü üzere, geçmişte önceki zaman bitmiş geçmiş zaman ile bağıntı kurmuştur.

Örn: (7) Щяхме да сме стигнали навреме.²²

Vaktinde varmış olacaktık (geçmişte önceki gelecek zaman / бъдеще предварително време в миналото).

Yukarıdaki örnek cümle, geçmişteki bir noktadan yine geçmişteki diğer bir noktaya gönderme yapmaktadır. İkinci nokta, öncesindeki noktanın geleceğini oluşturmaktadır. İkinci noktadaki geçmişteki eylemin gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi ilk noktadaki eylemin gerçekleşmesine ya da gerçekleşmemesine bağlıdır. Bu tarz ifadelerde eylemin gerçekte meydana gelip / gelmediği açıkça tespit edilerek sonuç

²⁰ Milena Yordanova, *Gramatičen Minimum po Turski Ezik*, Universitetsko İzdatelstvo Sv. Kliment Ohridski, Sofya, 2015, s. 79.

²¹ Örnek cümle ders kitabından alınmıştır. Stefka Petrova, Pravda Tsankova, Elitsa Kurteva, Kristina Tomova ve İvan İliev, *Uçete Bilgarski Ezik* (Nivo 2B), Sofiyski Universitet Sv. Kliment Ohridski Departament za Ezikovo Obuçenie -(İÇS), İzdatelstvo D-r İvan Bogorov, Sofya, 2005, s. 10.

²² Zoya Barbolova, *Sivremenен Bilgarski Ezik-Morfologiya*, Sofya, 1997, s. 127.

elde edilmektedir. Yukarıdaki cümlede çıkan sonuç, vaktinde varamamaktır. Böylece, zaman olarak sonuçsallık oluşturmaktadır. Başka bir zamanla cümle bağıntı da oluşturabilir.

Örn: (8) Ако бяхме станали по-рано, щяхме да сме стигнали навреме.²³

Şayet, daha erken kalkmış olsaydık, vaktinde varmış olacaktık.

Yukarıdaki örnek cümlede, konuşma anına göre daha uzak olan ilk eylem *kalkmış olsaydık* geçmişte önceki zamandadır. Yukarıdaki cümlede çıkan sonuç, erken kalkmamaktır. Zaman olarak sonuçsallık oluşturmaktadır. Geçmişte önceki gelecek zamanla da bağıntı kurmaktadır. Son iki örnekteki (7 ve 8) ifadeler varsayımsaldır.

Türkçede ise, fiile eklenen zaman ekleri kullanılarak, zaman verilmektedir. Türkçede zaman geçmiş, şimdi ve gelecek olarak ayrılır; bunun dışında geniş zaman da mevcuttur.

Tablo 2: Türkçedeki zaman ekleri²⁴

EKLER	AÇIKLAMA
-dı	Görülen geçmiş zaman ekidir. Kesin bir zamandır. Kullanıcının bilgisi dâhilinde gerçekleşmiştir.
-miş	Öğrenilen geçmiş zaman ekidir. Gerçekleşmiş, tamamlanmış kesin zamandır. Kullanıcının bilgisi dışında gerçekleşmiştir. Duymaya dayalıdır.
-(ı)yor	Şimdiki zamanda kullanılmaktadır. Zaman sınırı geniştir. Başlamak üzere olan bir hareket söz konusudur.
-makta	Şimdiki zamanda kullanılmaktadır. Zaman sınırı daha dardır. Kesinlik ve başlanmış bir hareket söz konusudur.
-mada	Şimdiki zamanda kullanılmaktadır. Zaman sınırı daha dardır. Kesinlik ve başlanmış bir hareket söz konusudur.
-acak / -ecek	Gelecek zamanda kullanılmaktadır. Kesinlik söz konusudur.
-r / -ar	Geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanları kapsamaktadır. Geçmiş ve şimdiki zamanda kesin devamlılık varken; gelecek zamanda kesin devamlılık yoktur. Geniş zaman belirsiz zamandır. Alışkanlıklar bu zamanla belirtilir.

²³ Z. Barbolova, *age.*, s. 127.

²⁴ Tablonun oluşturulmasında yararlanılan kaynak: Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

Bulgarcada geçmiş zamanda bitmemiş görünüş ve bitmiş görünüş ayrımı ön plandadır. Türkçedeki iki geçmiş zaman ise görme, şahit olma ya da öğrenme, şahit olmama üzerine kuruludur. *-Di*'li geçmiş zaman görülen geçmiş zamandır; *-muş*'lu geçmiş zaman öğrenilen geçmiş zamandır.

Öğrenilen geçmiş zamanda eylemin konuşmacının katılmasıyla gerçekleşmediğini; konuşmacının dolaylı olarak (başka bir kişiden ya da medyadan) eylemi öğrendiğini, bildiğini göstermektedir.²⁵ Eylemin geçmişte gerçekleştiği bellidir; lakin geçmiş zamanda anlamsal açıdan yayılma göstermektedir. Eylemi geçmişte kesin / belli bir noktada toplamamaktadır. Aşağıdaki örneği inceleyelim.

Örn: (9) Снощи е станала катастрофа на пътя за Диарбекир.²⁶
Dün gece Diyarbakır yolunda trafik kazası olmuş.

Yukarıdaki örnek cümlede, eylemin geçmişte gerçekleştiği ortadadır. Eylemin gerçekleştiği tam nokta anlamda kaybolmuştur. Eylem geçmişteki bir noktaya toplanmamıştır (dün geceyi kapsıyor). Şimdi, örneği değiştirelim ve aynı cümleyi bitmiş geçmiş zamanda oluşturalım.

Örn: (10) Снощи стана катастрофа на пътя за Диарбекир.
Dün gece Diyarbakır yolunda trafik kazası oldu.

Yukarıdaki örnek cümlede, eylemin geçmişte gerçekleştiği ortadadır. Eylemin gerçekleştiği tam nokta anlamda korunmuştur. Eylem geçmişte bir nokta üzerindedir (dün gece görüldüğü / şahit olunduğu anda). Bu sonucun ortaya çıkmasında konuşmacının eyleme bir şekilde katılması etkilidir.

2. Türkçe ve Bulgarcada Görünüş

Fiilin görünüşü, aslında bir ve aynı olan eylemin farklı tarzda gerçekleştirilmesine olanak tanıyan gramatik bir kategoridir.²⁷ Bulgarcada fiillerin *bitmemiş* (imperfective / несвършен вид) ve *bitmiş* (perfective / свършен вид) görünüş açısından çiftleri bulunmaktadır. Bitmiş görünüşteki fiillerde bütünlük söz konusu olup fiilin başlangıcı, gerçekleştirilmesi ve sonucu bu bütünlük içinde verilmektedir; bitmemiş görünüşteki fiiller ise süreç içinde, başlangıç ve sonucu kapsamadan, sadece eylemin gerçekleşmesine odaklanmaktadır.²⁸ Fiil görünüşlerinin biçimsel (stilistik) kullanışı, bağlamda bitmiş görünüşün kesin-tipik anlamının ortaya çıkmasına imkân oluşturarak, tekrarlanan eylemleri plan içinde irdeler; bitmiş

²⁵ M. Yordanova, *a.g.e.*, s. 94.

²⁶ M. Yordanova, *a.g.e.*, s. 94.

²⁷ Valentin Stankov, *Stilistični Osobenosti na Bulgarskiya Glagol*, Dırjavno İzdatelstvo Narodna Prosveta, Sofya, 1981, s. 93.

²⁸ P. Paşov, *a.g.e.*, s. 134.

görünüşün kesin-tipik anlamının ve bitmemiş görünüşün sınırlandırılmayan ve tekrarlanan anlamının eş değer kullanımına zemin hazırlar.²⁹

İki görünüş açısından bakıldığında, eylemin tasvirinde farklı tarzda detaylar ortaya çıkabilir; bitmiş görünüş aracılığıyla eylemin sınırları bütünlük taşıdığından daha kesin verilebilir ya da bitmemiş görünüş aracılığıyla sürece odaklanıldığından içsel akış ve gelişme (ilerleyicilik) ortaya konabilir.³⁰

Bitmemiş görünüş bitmiş görünüşle mukayese edildiğinde, çoğunlukla etkileyici model yapısı olan ve eyleme yönelik konuşmacının negatif ilişkisini açıklayan ilave anlamları daha yoğun bir biçimde sunabilir.³¹ Örneğin, Bulgarcada olumsuz emir biçimlerini oluştururken bitmiş görünüşlü fiiller kullanılmaz. Bu aynı zamanda, sadece biçimle değil, anlamla da ilişkilidir. Yasaklanan veya gerçekleştirilmemesi talep edilen eylemler geniş zamana yayılırlar ve geniş zaman kullanımına fiilin bitmemiş görünüşü uygundur. Buradan da başka bir sonuç çıkartacak olursak, Bulgarcada fiilin görünüşü kullanım alanları oluşturmaktadır. Şimdiki zaman etken sıfat-fiilde (сегашно деятелно причастие), zarf-fiilde (деепричастие), -не son takısı ile oluşan isim-fiillerde (отлаголни съществителни) bitmiş görünüşlü fiiller kullanılmaz.

Bulgarcada görünüş kategorisi genellikle zaman kategorisinden bağımsız işlemektedir; konuşma anında, senkronize (eşzamanlı) ya da geçmişte / gelecekte odaklanılan herhangi bir zamana karşı fiilin görünüşü eylemin durumundan etkilenmez.³² Görünüşle zaman arasında doğrudan bağlantı olmasa da, görünüş sistemi zamana göre hangi fiilin kullanılacağına belirleyicisidir; ancak, görünüş ve zamanın birbiri ile ilişkisi doğru orantılı değildir. Çünkü Bulgarcada genel olarak bitmemiş ya da bitmiş görünüşteki fiillerin tüm zamanlarda çekimi biçimsel olarak mümkündür.³³ Bulgarcada fiil görünüşlerinin zamansal kullanımına değinecek olursak, bitmiş görünüşlü fiillerin gelecek zamanda ve bitmiş geçmiş zamanda; bitmemiş

²⁹ V. Stankov, *a.g.e.*, s. 93.

³⁰ V. Stankov, *a.g.e.*, s. 96.

³¹ V. Stankov, *a.g.e.*, s. 98.

³² Stoyan Stoyanov, *Gramatika na Bulgarskiya Knijoven Ezik - Fonetika i Morfoloziya*, 2. Baskı, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya, 1977, s. 333.

³³ Ayrıca bkz. S. Cömertel, *a.g.m.*, s. 141-159a ve Serkan Cömertel, "Bulgarcada Fiilin Görünüşü", *Türkoloji Araştırmaları 2017* (Туркологични изследвания 2017), Şumnu Episkop Konstantin Preslavski Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 64-78b.

görünürlü fiillerin ise şimdiki zamanda/konuşma anında ve bitmemiş geçmiş zamanda kullanılması uygundur.³⁴

Bitmiş görünüşteki fiiller eylemi bütünü içinde verir, bu bütünlük içinde eylemin yinelenebilir ya da yinelenemez karşılığında ayrı bir leksemi ortaya koymaktadır.³⁵ Bitmiş görünüşün karşıtı bitmemiş görünüş ise, bütünlük üzerine yoğunlaşır; bütün mü değil mi, tamamlanmış mı, tamamlanmamış mı sorularıyla eyleme yaklaşır. Bu soruların olumlu cevapları bitmiş görünüşü vermektedir. Eylem bütüne ve tamamlanmışsa bitmiş görünüşün alanındadır. Bütün değilse ki o zaman eylemin başlangıcı ve sonucu verilemez, sadece gerçekleşme ön plandadır, sonuç olmadığından tamamlanma da söz konusu değildir.

Şimdi, iki soru ile devam edelim. Birincisi, Bulgarcada fiilin bitmemiş görünüşte olduğunu belirten son ekler var mıdır? İkincisi, Bulgarcada son ekler her zaman fiile ikinci derece bitmemiş görünüş kazandırabilir mi? Birinci soruyu açıklayalım: Bulgarcada *genel* olarak -ва(м) son eki, bu ekin varyantları (ува(м), ствува(м) gibi)³⁶, -я(м) ve -а(м) son ekleri fiilin bitmemiş görünüşte olduğunu gösterebilir.

Örn: започва(м) 'başlamak' → bitmemiş görünüş
отваря(м) 'açmak' → bitmemiş görünüş
пита(м) 'sormak' → bitmemiş görünüş

Bulgarcada -ва(м) son ekindeki sadece -в ünsüzünün düşmesi ya da -ва(м) son ekinin tamamen ortadan kalkması bitmemiş görünüşteki fiili, bitmiş görünüşe çevirmektedir. Bulgarcada görünüşler arasındaki geçişte bu son ek (-ва(м)) oldukça işlevseldir.

Örn: подслушва(м) → bitmemiş görünüş / подслуша(м) → bitmiş görünüş

gizlice dinlemek, kulak vermek

означава(м) → bitmemiş görünüş / означа → bitmiş görünüş
işaret koymak

Bu tarz oluşumlar ayrıca, Bulgarcanın çekim sistemi özelliklerine tam uyum göstermektedir. Yukarıdaki fiili yeniden inceleyelim.

Örn: означава(м) → bitmemiş görünüş / означа → bitmiş görünüş

³⁴ D. İvanov, B. Kristev, R. Boneva, *Bilgarski Ezik* (Za Çujdestrannite Studenti, Sledvaşti viv Vişsite Uçebni Zavedeniya), Nauka i İzkustvo, Sofya, 1969, s. 414.

³⁵ T. Boyaciev vd., *a.g.e.*, s. 486.

³⁶ [-ac(v)a(м)], [-ec(v)a(м)], [-ic(v)a(м)], [-oc(v)a(м)], [-яc(v)a(м)] gibi.

Yukarıdaki örnek fiilin bitmemiş görünüşü üçüncü çekimdedir. Fiilin bitmiş görünüşü ikinci çekimdedir. Kural gereği, /ж, ч, ш/ ünsüzleri sonrası -a ünlüsü gelmiştir.

Örn: изпълнява(м) → bitmemiş görünüş / изпълня → bitmiş görünüş
yerine getirmek, gerçekleştirmek, icra etmek

Yukarıdaki örnek fiilin bitmemiş görünüşü üçüncü çekimdedir. Fiilin bitmiş görünüşü ikinci çekimdedir. Kural gereği, ünsüz sonrası -я ünlüsü gelmiştir. Söz konusu son ekin (-ва(м)) düşmesi ile bitmiş görünüş oluşumunda -на son eki, -я ünlüsü ya da -а ünlüsü geldiği durumlar gözlemlenmektedir. Bu tarz oluşumlarda da görülüyor ki, Bulgarcanın çekim sistemi özelliklerine tam uyum gerçekleşmektedir.

Örn: започва(м) → bitmemiş görünüş / започна → bitmiş görünüş
başlamak, girişmek

Yukarıdaki örnek fiilin bitmemiş görünüşü üçüncü çekimdedir. Fiilin bitmiş görünüşü birinci çekimdedir. Kural gereği, ünsüz sonrası -а ünlüsü gelmiştir. Bu arada, birinci sorudan yola çıkarak ters açıyla baktığımızda, -на son eki fiilin bitmiş görünüşte olduğunu gösterir yargısına varırız. Büyük oranda bu yargı doğru olsa da, bu kapsamın dışında kalan fiiller de mevcuttur. Fiil çifti olduğunda, yani -ва(м) son ekiyle birlikte -на son eki bitmiş görünüşü oluşturmasına rağmen, fiil çifti olmadığında bitmemiş görünüşü oluşturmaktadır. Örneğin; бръсна 'tıraş etmek', гина 'mahvolmak, yok olmak', зъзна 'soğuktan titremek' fiillerinin çifti yoktur ve bu fiiller bitmemiş görünüşte olup, birinci çekime aittir.

Örn: подлепва(м) → bitmemiş görünüş / подлепя → bitmiş görünüş
yapıştırmak

Yukarıdaki örnek fiilin bitmemiş görünüşü üçüncü çekimdedir. Fiilin bitmiş görünüşü ikinci çekimdedir. Kural gereği, ünsüz sonrası -я ünlüsü gelmiştir.

Örn: запрашва(м) → bitmemiş görünüş / запраша → bitmiş görünüş
tozlamak, üzerine toz atmak, (mec.) hızla gitmek

Yukarıdaki örnek fiilin bitmemiş görünüşü üçüncü çekimdedir. Fiilin bitmiş görünüşü ikinci çekimdedir. Kural gereği, /ж, ч, ш/ ünsüzleri sonrası -а ünlüsü gelmiştir.

Sonuç olarak; -ва(м), -я(м), -а(м) son ekleri, fiilin bitmemiş görünüşte olduğunu gösterebilir. Bu tarz fiillerle ilk defa karşılaşılsa bile, fiilin görünüşü hakkında büyük oranda doğru yargıya varılabilir. Fakat bu kapsamın dışında olan fiiller de söz konusudur. Aslında burada, ikinci

sorunun cevabı devreye girmektedir. Fiil türetiminde büyük bir kısmı, fiilin bitmemiş ve bitmiş çiftleri oluşturmakta (birçok fiilin zaten çifti mevcut); bunun yanı sıra, Çağdaş Bulgarcada bitmiş görünüşteki fiilden ikinci derece bitmemiş görünüşte fiil elde edilebilmektedir.³⁷ Dikkat edilmesi gerekir ki, bu kapsamın dışında olan fiiller de mevcuttur. Fiil -ва(м), -я(м), -а(м) son eklerine sahip olmasına rağmen, bitmiş görünüşte ya da çift görünüşte (bitmemiş / bitmiş) olabilir.

Bu sebeple, Bulgarcada söz konusu son eklere sahip bütün fiiller için *mutlaka* bitmemiş görünüştedir diyemeyiz.

Örn: Печеля ‘kazanmak’ bitmemiş görünüş → припечеля ‘mütemmim (tamamlayıcı) kazanç elde etmek’ bitmiş görünüş → припечелва(м) ‘mütemmim (tamamlayıcı) kazanç elde etmek’ ikinci derece bitmemiş görünüş: Fiil -ва(м) son ekiyle oluşmakta, bitmemiş görünüştedir.

Лекувам ‘tedavi etmek, iyileştirmek’ bitmemiş görünüş → излекувам ‘tedavi etmek, iyileştirmek, şifa vermek’ bitmiş görünüş: Fiil -ва(м) son ekiyle oluşmakta, bitmemiş görünüş gibi görünse de, bitmiş görünüştedir. Bunun nedeni, fiilin ikinci derece bitmemiş görünüşü elde edememesinden kaynaklanmaktadır.

Вярвам ‘inanmak’ bitmemiş görünüş → повярвам ‘inanmaya başlamak, doğruluğunu kabul etmek’ bitmiş görünüş: Fiil -ва(м) son ekiyle oluşmakta, bitmemiş görünüş gibi görünse de, bitmiş görünüştedir. Bunun nedeni, fiilin ikinci derece bitmemiş görünüşü elde edememesinden kaynaklanmaktadır.

Ползувам - ползвам ‘fayda vermek, faydalandırmak’ bitmemiş görünüş → използ[у]вам ‘istifade etmek, faydalanmak, kullanmak’ çift görünüştedir; hem bitmemiş görünüş, hem de bitmiş görünüş. Bunun nedeni, fiilin *sadece* ikinci derece bitmemiş görünüşü elde edememesinden kaynaklanmaktadır.³⁸

Sonuç olarak, Bulgarcada son ekler her zaman fiile ikinci derece bitmemiş görünüşü kazandıramaz; bu tarz fiiller bitmiş görünüşten sonrasına ilerleyemez, buradan hareketle, Bulgarcanın son ekleri yanılıcı olabilir, sadece ön ek işlevini korumaktadır.

Türkçede köke gelen ekler gerçeklik ya da fiksiyon³⁹ açısından incelenebilir. Örneğin; -yor veya -dı ekleri eylemin gerçekliğini belirtirken; -

³⁷ T. Boyaciev vd., a.g.e., s. 487.

³⁸ Ayrıca bkz. S. Cömertel, a.g.m., s. 145-156.

³⁹ Kesin olup / olmadığı bilinmeyen, varsayım ile yaklaşılabilir.

mekte[dir], -miş[tir] ekleri fiksiyon belirtir.⁴⁰ Türkçedeki fiillerin görünüşü açısından *Torun*'un makalesini incelediğimizde; zaman ve görünüşün iç içe geçmiş konular olduğu, Türkçede bitmişlik görünüşünün *-dı* ve *-miş* biçim birimleriyle, bitmemişlik görünüşünün ise *-yor*, *-makta*, *-(a/i)r* biçim birimleriyle sağlandığı, gelecek zaman için ise eylem daha gerçekleşmediğinden iki görünüş açısından değerlendirmenin zorluğu belirtilmektedir.⁴¹

Sonuç

Çalışmamızda, Bulgarcada zamanların biçimlenmesinden ziyade, anlamsal sınırları üzerinde durulmuştur. Bulgarcada birbirine bağlı zaman sistemi mevcuttur. Sistemin merkezinde ise şimdiki zaman bulunmaktadır. Fiilin başlangıçta şimdiki zamanda olması Bulgarcada fiilin *mastar* (infinitive) hâlinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Fiil söz konusu zamanda birinci teklik şahsa göre çekime hazırdır. Fiilin çekim kategorisinde yerini alması belirli ses kuralları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Fiil şimdiki zamanda çekim kategorisindeki yerini aldıktan sonra tüm zamanlarda biçimlenmeye hazır konumdadır. Hatta çekimsiz eylemlerin biçimlenmesi bile temelde şimdiki zamandadır.

Görünüş açısından baktığımızda, Bulgarcada her bir fiilin görünüşü de şimdiki zamanda bellidir. Türkçede fiilin köküne gelen ekler sadece zamanı değil, aynı zamanda görünüşü de ortaya koymaktadır. Bulgarcada da aynı durum söz konusudur; fiile gelen son ekler sadece zamanı değil, aynı zamanda görünüşü de ortaya koymaktadır. Türkçede eklerle fiilin sınırlarını ve görünüşünü belirlemek kesinlik taşımaktayken; Bulgarcada fiilin sınırlarını ve görünüşünü belirlemek varsayımsaldır. Bulgarcada sonu *-ва(м)*, *-я(м)*, *-а(м)* son ekleri ile biten fiiller, bitmemiş görünüştedir diyebiliriz (*казвам* 'söylemek'; *отговарям* 'cevap vermek'; *плащам* 'ödemek' → bitmemiş). Bu tarzdaki son ekli fiillerin Bulgarcada öncelikle, şimdiki zamanda / konuşma anında ya da bitmemiş geçmiş zamanda kullanılmasıyla görünüşün zaman üzerindeki etkisi ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, Bulgarcada bitmemiş ya da bitmiş görünüşteki fiillerin tüm zamanlarda biçimlenmesi (bitmemiş görünüşteki fiilin bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmesi; *казвах* 'söyledim'-bitmiş geçmiş zaman / *казвах* 'söylüyordum, söyledim'-bitmemiş geçmiş zaman) sınırlandırmayı ortadan

⁴⁰ Lars Johanson, *Türkçede Görünüş*, Çev: Nurettin Demir, Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, s. 134.

⁴¹ Yeter Torun, "Türkiye Türkçesinde -Acak + İyelik Eki + Yönelme Durumu Yapısı", *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 8, Sayı: 9, Yaz 2013, s. 2425.

kaldırarak, görünüş ile zaman arasındaki bağı zedelemektedir. Anlamsal karmaşaya da neden olmaktadır. Sonuç olarak, Bulgarca sonu -ва(м), -я(м), -а(м) son ekleri ile biten fiiller, bitmiş görünüşte de olabilir (изплувам 'yüzmek, yüzerek geçmek'; изстрелям 'ateş etmek'; напечатам 'basmak, neşretmek' → bitmiş). Böylesi bir durum, bu tarzdaki son ekli fiillerin Bulgarca öncelikle, bitmiş geçmiş zamanda ya da gelecek zamanda kullanılmasını beraberinde getirmektedir. Tüm bu faktörler, Bulgarca fiilin sınırlarını ve görünüşünü belirlemenin varsayımsal olmasına katkı yapmaktadır. Bu duruma bir diğer katkı da, fiilin ikinci derece bitmemiş görünüşü kazanmaya açık ya da kapalı olmasıdır (пиша 'yazmak' → подписа 'imzalamak' → подписвам 'imzalamak' -bitmemiş, bitmiş, bitmemiş; плувам 'yüzmek' → изплувам 'yüzmek, yüzerek geçmek' → ø -bitmemiş, bitmiş, bitmemiş).

Fiiller konusu, Bulgarca öğrenen Türk öğrencileri morfolojik alanda zorlayan iki konudan biridir. Bir diğer konu ise, isimler konusudur. Bulgarca fiillerde zaman ve çekimden ziyade, görünüş girift özellik taşımaktadır. İki görünüş arasında tercih yaparken dört nokta göz önünde bulundurulmalıdır:

1- Biçim: Ön ek ve son ek tespit edilmelidir. Örneğin; подписа 'imzalamak' → bitmiş görünüş; подписвам 'imzalamak' → bitmemiş görünüş; ставам 'ayağa kalkmak, olmak' → bitmemiş görünüş; стана 'ayağa kalkmak, olmak' → bitmiş görünüş; организирам 'organize etmek, teşkilatlandırmak' → bitmemiş / bitmiş görünüş.

2- Eylemin gerçekleşmesi (bir kez, çok kez-tekrarlanma): Örneğin; купувам 'satın almak' → bitmemiş görünüş, düzenli olarak ya da belirli aralıklarla tekrarlanma söz konusudur, geniş zaman anlamı verir → satın alıyorum / alırım; купя 'satın almak' → bitmiş görünüş, bir kez / bütün olarak gerçekleşme söz konusudur, geniş zaman anlamı vermez → satın alıyorum.

3- Zaman: Bitmiş görünüşlü fiillerin gelecek zamanda ve bitmiş geçmiş zamanda; bitmemiş görünüşlü fiillerin ise şimdiki zamanda / konuşma anında ve bitmemiş geçmiş zamanda kullanılması.

4- Eylemin anlamı: Atelic (sınırsız) ve telic (sınırlı) karşıtlığı. Пиша писмо на мама 'anneme mektup yazıyorum' → Eylem şimdiki zamanda / konuşma anında gerçekleşmektedir. Fiil bitmemiş görünüşte olup eyleme sınır çizilememektedir (atelic). Ще ѝ пиша едно писмо 'ona bir mektup yazacağım' → Eylem gelecek zamanda gerçekleşecektir. Fiil bitmemiş görünüşte olmasına rağmen; zaman açısından baktığımızda, gelecekte bir noktada eylem gerçekleşecek ve bitecektir. Bir diğer nokta da, bir mektup

(едно писмо) ifadesidir. Bir mektup yazma süresince eylem devam edecektir. Bu iki nedenle eylemin sınırı çizilebilmektedir (telic).⁴²

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2015.
- Barbolova, Zoya, *Sivremen Bilgarski Ezik-Morfologiya*, Sofya, 1997.
- Benzer, Ahmet, *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2012.
- Boyaciev, Todor; İvan Kutsarov; Yordan Pençev, *Sivremen Bilgarski Ezik, İzdatelska Kışta Petır Beron*, Sofya, 1999.
- Cömertel, Serkan, “Bulgarcada Fiillerin İkinci Derece Bitmemiş Görünüş Kazanması”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, Temmuz 2016, s. 145-156.
- _____, “Bulgarcada Zaman Sistemi ve Merkezdeki Şimdiki Zaman”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 13, Ocak 2017, s. 141-159a.
- _____, “Bulgarcada Fiilin Görünüşü”, *Türkoloji Araştırmaları 2017* (Туркологични изследвания 2017), Şumnu Episkop Konstantin Preslavski Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 64-78b.
- _____, *Bulgarca Fiillerin Çekim Sistemi*, Ceren Yayıncılık, Edirne, 2018.
- Gencan, Tahir Nejat, *Dilbilgisi*, Tek Ağaç Eylül Yayıncılık, Ankara, 2007.
- İvanov, D.; B. Kristev; R. Boneva, *Bilgarski Ezik (Za Çujdestrannite Studenti, Sledvaşti viv Vişsite Uçebni Zavedeniya)*, Nauka i İzkuştvo, Sofya, 1969.
- Johanson, Lars, *Türkçede Görünüş*, Çev: Nurettin Demir, Grafiker Yayınları, Ankara, 2016.
- Paşov, Petır, *Bilgarska Gramatika*, İzdatelska Kışta Hermes, Plovdiv, 1999.
- Paşova, Mariya, *Gramatika na Sivremenniya Bilgarski Ezik*, İzdatelstvo İztok-Zapad, Sofya, 2014.
- Stankov, Valentin, *Stilistiçni Osobenosti na Bilgarskiya Glagol*, Dırjavno İzdatelstvo Narodna Prosveta, Sofya, 1981.
- Stoyanov, Stoyan, *Gramatika na Bilgarskiya Knijoven Ezik-Fonetika i Morfologiya*, 2. Baskı, İzdatelstvo Nauka i İzkuştvo, Sofya, 1977.
- Torun, Yeter, “Türkiye Türkçesinde -Acak + İyelik Eki + Yönelme Durumu Yapısı”, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 8, Sayı: 9, Yaz 2013, s. 2421-2430.

⁴² Bu bölümdeki (4- Eylemin anlamı) örnek iki cümlenin Bulgarcasının alındığı kaynak: Z. Barbolova, a.g.e., s. 80.

Yordanova, Milena, *Gramatičen Minimum po Turski Ezik*, Universitetsko İzdatelstvo Sv. Kliment Ohridski, Sofya, 2015.

Sözlükler

Akademičen Tursko Bılgarski Reçnik & Akademik Türkçe Bulgarca Sözlük, İzdatelstvo Riva, Sofya, 2009.

Bılgarski Tılkoven Reçnik, Nauka i İzkustvo, Sofya, 2008.

Bılgarski Tılkoven Reçnik, İzdatelska Kışta Hermes, Plovdiv, 2004.

Karaağaç, Günay, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

Tursko Bılgarski Reçnik/Bılgarsko Turski Reçnik ve Türkçe Bulgarca Sözlük/Bulgarca Türkçe Sözlük, Gaberoff, Veliko Tırnovo, 2009.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Yazım Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.

Diğer Kaynaklar

Petrova, Stefka; Pravda Tsankova; Elitsa Kurteva; Kristina Tomova; İvan İliev, *Uçete Bılgarski Ezik (Nivo 2B)*, Sofiyski Universitet Sv. Kliment Ohridski Departament za Ezikovo Obuçenie -(İÇS), İzdatelstvo D-r İvan Bogorov, Sofya, 2005.